

**RUTGER
NOORLANDER
EN COLETTE
CRAMER**

VOOR DE **SCHUILEN
ATOOMBOM
IN ALKMAAR**

HET ERFGOED
VAN DE **KOUDE OORLOG**

Schuilen voor de atoombom in Alkmaar

Schuilen voor de atoombom in Alkmaar

Het erfgoed van de Koude Oorlog

Rutger Noorlander en Colette Cramer

Hilversum
Verloren
2026

ALKMAARSE
HISTORISCHE
PUBLICATIES

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële en materiële steun van Gemeente Alkmaar, Stichting Alkmaarse Historische Publicaties, Regionaal Archief Alkmaar, Erfgoedvereniging Bond Heemschut en Stichting Menno van Coehoorn.

ALKMAARSE
HISTORISCHE
PUBLICATIES

Stichting Menno van Coehoorn
Opgericht 18 april 1932

Afbeeldingen op het omslag *Voorzijde*: stalen drukdeuren richting de nooduitgang van het Nucleair Chemisch Onderkomen van de PTT onder De TelefoonCentrale in Alkmaar; *achterflap links*: stalen toegangsdeur tot de noodbestuurspost onder het stadhuis van Alkmaar; *achterflap rechts*: trapfietsen in de luchtbehandelingsruimte van het Nucleair Chemisch Onderkomen van de PTT onder De TelefoonCentrale in Alkmaar.

Stichting Alkmaarse Historische Publicaties

Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar

www.alkmaarsegeschiedenis.nl | info@alkmaarsegeschiedenis.nl

© 2026 De auteurs en de Stichting Alkmaarse Historische Publicaties

Uitgeverij Verloren bv

Torenlaan 25

1211 JA Hilversum

www.verloren.nl

ISBN 978 94 6455 210 2

Omslagontwerp Aperta/Jan Johan ter Poorten, Hilversum

Opmaak Rombus, Hilversum

*This publication has been produced in accordance with the EU Deforestation Regulation (EUDR).
No part of this publication may be reproduced in any form, including use for text and datamining,
without written permission from the publisher.*

Inhoudsopgave

Voorwoord	7	
Inleiding	9	
HOOFDSTUK 1	Wat is de Koude Oorlog?	11
HOOFDSTUK 2	Kringcommandopost Bescherming Bevolking	30
HOOFDSTUK 3	Openbare schuilplaats in parkeergarage De Vest	50
HOOFDSTUK 4	Noodbestuurspost	63
HOOFDSTUK 5	Luchtwachtcentrum Alkmaar	75
HOOFDSTUK 6	Nucleair Chemisch Onderkomen van de PTT	90
HOOFDSTUK 7	Bedrijfsschuilplaats en kluis van De Nederlandsche Bank	105
HOOFDSTUK 8	Waterkeringen met een functie in oorlogstijd	117
HOOFDSTUK 9	Nawoord: de cultuurhistorische waarde van dit erfgoed	126
Dankwoord	129	
Bronnen	130	
Illustratieverantwoording	131	
Relevante gebruikte afkortingen	132	
Over de auteurs	133	

Voorwoord

Saamhorigheid!

Onder Alkmaar bevinden zich stille getuigen van een tijd waarin de wereld langdurig op scherp stond. Schuilplaatsen, bunkers en noodvoorzieningen herinneren aan de Koude Oorlog, een periode die ver weg leek, maar waarvan de betekenis vandaag opnieuw wordt gevoeld. Het boek dat nu voor u ligt, brengt dat verborgen erfgoed samen en laat zien hoe internationale spanningen ook in Alkmaar tastbaar aanwezig waren.

De totstandkoming van deze uitgave is te danken aan het doorzettingsvermogen van de auteurs en de betrokkenheid van de Stichting Alkmaarse Historische Publicaties. In samenwerking met het Regionaal Archief Alkmaar en de afdeling Erfgoed van de gemeente Alkmaar is jarenlang onderzoek verricht. Dat heeft geresulteerd in een zorgvuldig overzicht van een periode die meestal buiten beeld blijft.

De Koude Oorlog draaide om voorbereiding op een scenario dat men hoopte nooit mee te maken. De voorzieningen die in dit boek worden beschreven, boden bescherming en houvast. Maar niet voor iedereen. Ze weerspiegelen bestuurlijke keuzes, beperkte middelen en de overtuiging dat orde en continuïteit moesten worden gewaarborgd. Tegelijkertijd leidden deze voorzieningen ongetwijfeld tot onzekerheid en onrust in de samenleving. Juist daardoor vertelt dit boek niet alleen een verhaal van dreiging, maar ook van verantwoordelijkheid, afwegingen en de zoektocht naar samenhang in een verdeelde wereld.

De Koude Oorlog eindigde niet in een nucleaire catastrofe. Geen van de Alkmaarse bunkers en voorzieningen is ooit gebruikt waarvoor zij waren bedoeld. Dat stemt hoopvol. Geschiedenis leert dat zelfs langdurige spanningen vreedzaam kunnen eindigen. De nadruk lag toen op voorbereiding en organisatie. Niet als garantie voor vrede, maar als uitdrukking van gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Ook in onze tijd groeit het besef dat weerbaarheid begint bij samenwerking en onderling vertrouwen. Zo bereiden we ons op landelijk, regionaal én lokaal niveau voor op mogelijke noodsituaties. En juist daarom is het goed dat we hierover met elkaar in gesprek gaan. Hopelijk kijken toekomstige generaties – net als wij nu – terug op de huidige periode als een tijd waarin voorbereiding vooral bijdroeg aan saamhorigheid en stabiliteit.

Anja Schouten

Burgemeester van Alkmaar

Portret burgemeester Anja Schouten.

Inleiding

Maar weinig mensen weten dat in Alkmaar twee ondergrondse atoomschuilplaatsen en drie commandoposten uit de Koude Oorlog bewaard zijn gebleven. Deze bunkers zijn goed verborgen en niet gemakkelijk te herkennen. Het is erfgoed van de Koude Oorlog, dat de ingrijpende voorbereidingen laat zien op een mogelijke allesvernietigende atoomoorlog. De dreiging van de Sovjet-Unie gedurende de Koude Oorlog (1948-1991) was namelijk dermate hoog dat Nederland serieus rekening hield met een vijandelijke aanval, met inzet van atoomwapens. Dan zouden grote delen van het land worden verwoest, met honderdduizenden doden en gewonden tot gevolg.

Als voorbereiding op die mogelijke nieuwe wereldoorlog is in Nederland een parallelle, ondergrondse leefwereld gerealiseerd, die bestond uit een uitgebreid netwerk van bunkers, schuilplaatsen, commandoposten en andere objecten, bedoeld om bij een (nucleaire) oorlogsdreiging of aanval het land te kunnen verdedigen en blijven besturen vanuit beschermde onderkomens.

Alkmaar heeft een zeer interessante verzameling erfgoed van de Koude Oorlog, die een goed beeld schetst van deze vergaande voorbereidingen op een mogelijke Derde Wereldoorlog. Daarover vertelt dit boek.

Luchtbehandelingsruimte in het Nucleair Chemisch Onderkomen van de PTT.

Vrede

De geschiedenis lijkt zich te herhalen. De verhalen van de atoomdreiging, noodpakketten en schuilplaatsen lijken van lang geleden, maar de Koude Oorlog is eigenlijk pas recent geëindigd, iets meer dan dertig jaar geleden. Oude maatregelen en voorbereidingen uit de Koude Oorlog worden juist nu weer actueel, als voorbereiding op nieuwe crises en dreigingen. Tijdens de Coronacrisis van 2020-2022 bleek het al goed om voorbereid te zijn op noodgevallen met een noodpakket. In 2024 werd de Nederlandse bevolking opnieuw opgeroepen om een noodpakket met voedsel en andere attributen samen te stellen als voorbereiding op wat voor onheil mogelijk komen gaat. Met de huidige oorlogen in Oekraïne en het Midden-Oosten lijkt in Nederland de dreiging van oorlog toch weer gevoeld te worden en beseffen we andermaal hoe waardevol vrede is.

Juist daarom is het oorlogserfgoed van de Koude Oorlog van groot belang om te behouden en zichtbaar te maken, zodat we herinnerd worden aan de noodzaak om te blijven werken aan vrede.

Inventarisatie

Dit boek is het resultaat van een grootschalige inventarisatie en onderzoek naar de overblijfselen van de Koude Oorlog in Alkmaar, met interviews, locatie- en archiefonderzoek, dat plaatsvond tussen 2019 en 2024. Het vertelt over de fysieke overblijfselen van de Koude Oorlog in Alkmaar, zowel bovengronds als ondergronds. Het betrof steeds voorbereidingen op een dreigende oorlog. Gelukkig heeft de dreiging niet geleid tot een gewapend conflict in West-Europa. Tevens bevat het citaten uit interviews die persoonlijke ervaringen laten zien, maar ook vertellen over de impact van de Koude Oorlog op de samenleving.

De Koude Oorlog was een cruciale periode in de recente wereldgeschiedenis, maar is opmerkelijk genoeg relatief onbekend bij de Nederlandse bevolking. Toch heeft deze periode nog steeds een grote invloed op de huidige geopolitieke situatie en het dagelijks leven.

Getuigen van de Koude Oorlog, zoals commandoposten en openbare schuilplaatsen, maken abstracte historische concepten als oorlog, vrede en schuilen voor gevaar zichtbaar en tastbaar. Door deze objecten in het echt te zien, kan men zich beter inleven in de sfeer en de dreiging van de Koude Oorlog. Ze laten zien hoe de spanningen in de wereld het dagelijks leven beïnvloedden en kunnen daardoor helpen om de hedendaagse dreiging en spanningen in de wereld beter te begrijpen. Dat maakt dit erfgoed in Alkmaar van groot historisch belang.

Wij pleiten er daarom voor om dit erfgoed van de Koude Oorlog open te stellen zodat de waardering ervoor kan toenemen. Dit boek hoopt bovendien een bijdrage te leveren aan het behoud van deze bijzondere, vaak onbekende locaties, die anders verloren kunnen gaan.

Wat is de Koude Oorlog?

Direct na de Tweede Wereldoorlog liepen de spanningen op tussen de twee grootmachten in de wereld: het kapitalistische Westen, geleid door de Verenigde Staten, en het communistische Oosten, geleid door de Sovjet-Unie (Unie van Socialistische Sovjetrepublieken, USSR). Na de gezamenlijke overwinning op nazi-Duitsland in 1945, kwamen de ideologische verschillen tussen de grootmachten scherp naar voren. Daardoor, en ook het onderling wantrouwen, ontstonden er twee machtsblokken die lijnrecht tegenover elkaar kwamen te staan. Ieder machtsblok had als voornaamste doel zichzelf te beschermen en te versterken.

Samen met elf landen,¹ waaronder Nederland, richtten de Verenigde Staten in 1949 de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) op, gebaseerd op gemeenschappelijke verdediging. Om sterker te staan tegenover hun gezamenlijke vijand spraken de westerse landen hierin af dat als één van hen zou worden aangevallen de anderen zullen helpen in de verdediging tegen de agressor. De Sovjet-Unie en zeven Oostbloklanden² deden hetzelfde en verenigden zich in het Warschaupact. Deze werd op 14 mei 1955 opgericht door Nikita Chroesjtsjov (1894-1971), de opvolger van Jozef Stalin (1878-1953), leider van de Sovjet-Unie.

Churchill, Roosevelt en Stalin poseren voor de pers tijdens de conferentie van Jalta, 1945.

IJzeren Gordijn

Europa raakte daardoor opgedeeld in een communistisch oostblok en kapitalistisch westblok, met een fysieke grens recht door Europa: het IJzeren Gordijn. Deze grens werd gebouwd door de communistische landen en bestond uit versperringen (muur of hek), mijnevelden, tankgrachten, prikkeldraad en torens die de twee ideologieën in fysieke vorm scheidde en niet meer eenvoudig kon worden gepasseerd. De Berlijnse Muur (van augustus 1961 tot november 1989) is wellicht het bekendste deel van het IJzeren Gordijn.

Wapenwedloop

Met de Koude Oorlog wordt een strijd bedoeld, waarbij de wapens 'koud' bleven en dus niet werden gebruikt, althans in West-Europa. Kenmerkend voor de Koude Oorlog was een wapenwedloop waarin de twee grootmachten elkaar steeds wilden overtreffen met

¹ België, Canada, Denemarken, Frankrijk, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal en het Verenigd Koninkrijk.

² Albanië, Bulgarije, Hongarije, Polen, Oost-Duitsland, Roemenië en Tsjechoslowakije.

Ondertekening van het Noord-Atlantische
Verdrag in Washington D.C., 4 april 1949.

Rechts, Checkpoint Charlie in West-Berlijn, met op de achtergrond de gebouwen van het oostelijk deel van de stad, 1985-1989.

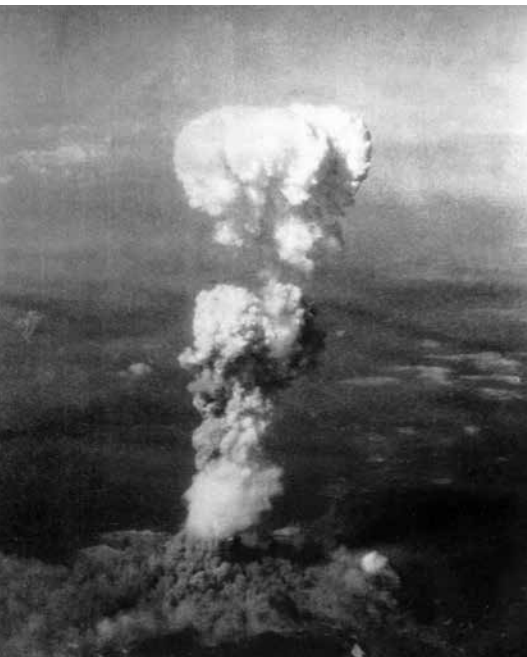

Onder, Berlijn met de Berlijnse Muur en een waarschuwingsbord voor het verlaten van de Amerikaanse sector, 1985-1989.

Boven, de Berlijnse Muur had een enorm effect op de persoonlijke belevingswereld van de bewoners.

nieuwe vernietigende wapens, ideologische confrontaties, spionage, een voortdurende dreiging met het gebruik van atoomwapens en een allesvernietigende nucleaire oorlog. Zowel in het westen als in het oosten werden daarop vergaande stappen genomen ter voorbereiding op een nieuwe wereldoorlog. Dit waren maatregelen om burgers te beschermen, de maatschappij in staat te stellen om te blijven functioneren tijdens en na een aanval en de verdediging van het land te waarborgen. Dreigingen over en weer tussen de machtsblokken leidden tot hoogoplopende spanningen in de wereld, waarbij de wereldbevolking een aantal keer dacht dat het einde van de mensheid op deze aarde nabij was. Die dreiging werd bijvoorbeeld gevoeld in 1948, toen de Sovjet-Unie West-Berlijn afsloot waardoor het Westen slechts via een luchtbrug voedsel kon leveren aan de bevolking van West-Berlijn. Ook in 1962 tijdens de Cubacrisis, toen de Sovjet-Unie dreigde om kernraketten op het communistische eiland Cuba te plaatsen, vlakbij de Verenigde Staten, werd diezelfde dreiging voelbaar.

De atoomwolk boven Hiroshima, 6 augustus 1945.

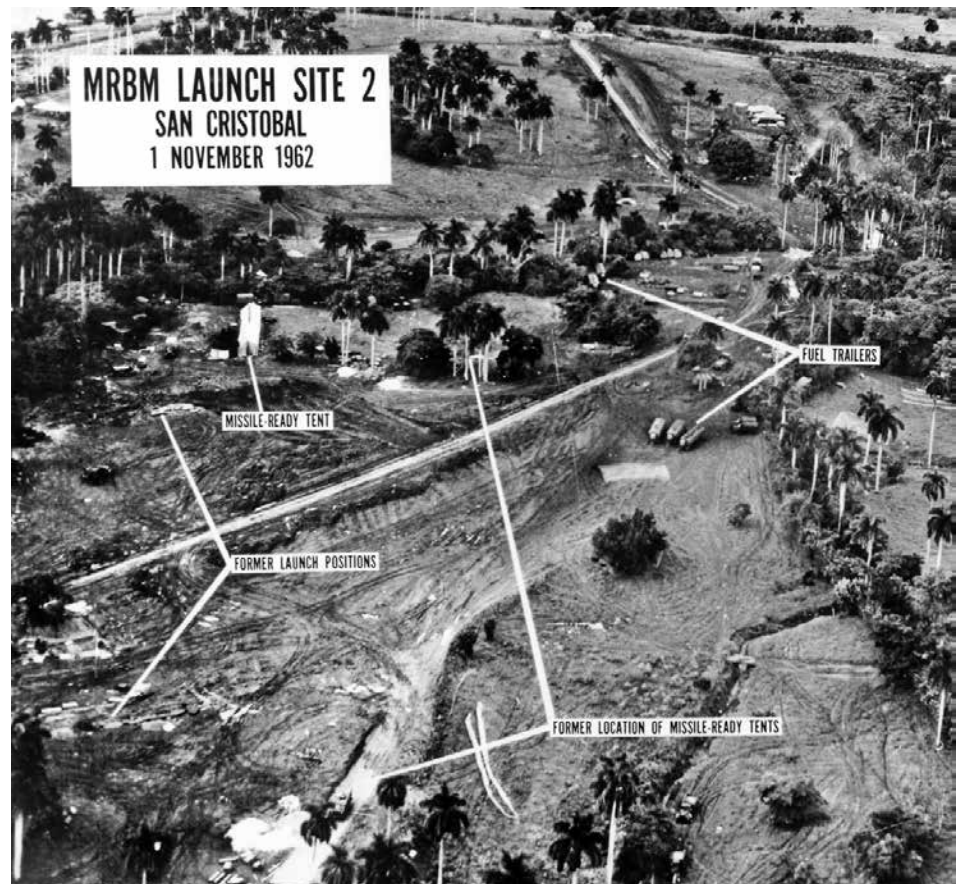
Atoombom

In augustus 1945, aan het einde van de Tweede Wereldoorlog, vernietigden de Verenigde Staten met twee atoombommen de Japanse steden Hiroshima en Nagasaki. De wereld zag het afschuwelijke effect van de atoombom. Kort daarna capituleerde het Japanse Keizerrijk en kwam er een eind aan de Tweede Wereldoorlog. De gevolgen van een atoombom bleken verwoestend en zorgden voor veel slachtoffers. De explosie creëerde een intense hitte en verbrandde alles in de wijde omgeving. De schokgolf veroorzaakte enorme drukverschillen waardoor gebouwen instortten. De vrijgekomen radioactieve straling had langdurige, fatale gevolgen voor de gezondheid van de mens.

De Sovjet-Unie ontwikkelde daarna een eigen atoombom, die op 29 augustus 1949 tot ontploffing werd gebracht in Kazachstan. Het veranderde de machtsverhouding in de wereld. Beide grootmachten besloten in de jaren erna om voor hun eigen verdediging atoomwapens met een nog grotere destructieve kracht te ontwikkelen. De Verenigde Staten begonnen met de ontwikkeling van de waterstofbom, die nog vele malen krachtiger was dan de eerste atoombom. De eerste waterstofbom werd op 1 november 1952 tot ontploffing gebracht bij de Marshalleilanden in de Stille Oceaan.

Cubacrisis

De spanningen kwamen in 1962 tot een hoogtepunt tijdens de Cubacrisis. De Sovjet-Unie wilde op het communistische Cuba, vlakbij de Verenigde Staten, middellange-afstands-raketten plaatsen. Deze raketten waren voorzien van kernkoppen van 200 tot 800 kiloton, wat neerkomt op tien tot veertig keer de kracht van de atoombom op Hiroshima. De Verenigde Staten accepteerden dit niet en dreigden met een invasie van Cuba. Een kernoorlog was dichterbij dan ooit. De wereld keek vol spanning toe, maar de dreiging werd diplomatiek opgelost.

Luchtfoto van lanceerplaats (nummer twee) voor ballistische raketten op middellange afstand in San Cristóbal op Cuba, 1 november 1962.

Uiteindelijk kwam het nooit tot een rechtstreeks militair treffen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. De belangrijkste reden hiervoor was de wederzijdse nucleaire afschrikking. Een actie met atoomwapens van de een zou leiden tot een reactie van de ander. Dat gezegd: met één druk op de knop kon zowel de leider van de Sovjet-Unie als de leider van de Verenigde Staten van Amerika een kernoorlog starten. Dit heeft in onder andere Nederland decennialang geleid tot angst voor een Sovjetaanval en een kernoorlog.

De Koude Oorlog eindigde uiteindelijk met de val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989 en de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991. Deze gebeurtenissen markeren het einde van een tijdperk van grote internationale spanningen.

De Amerikaanse president Richard Nixon en de Sovjet-leider Leonid Breznev ondertekenen een wapenreductieverdrag, 1973.

Koude Oorlog in Nederland

Vóór de Tweede Wereldoorlog dacht Nederland neutraal te kunnen blijven, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar in mei 1940 werd Nederland verrast door de inval door nazi-Duitsland en werd het gedwongen te capituleren. Met de verschrikkingen van die periode nog vers in het geheugen werden al in 1948 de spanningen en tegenstellingen van de Koude Oorlog zichtbaar. In de jaren '40 en '50 begon Nederland met voorbereidingen op de nieuwe wereldoorlog. Het Koude Oorlog-erfgoed reflecteert daarom de Tweede Wereldoorlog; deze locaties werden gebouwd om beter voorbereid te zijn op de dreigende oorlog die aanstaande leek. Bedenk daarbij, dat dit erfgoed van de Koude Oorlog is gerealiseerd door mensen die de Tweede Wereldoorlog bewust hadden meegemaakt.

In de jaren '50 en '60 besefte Nederland, aangemoedigd door de Verenigde Staten, dat het zich nog beter moest voorbereiden op een mogelijke nieuwe wereldoorlog. De Derde Wereldoorlog zou nog vernietigender zijn door het gebruik van atoomwapens. De atoombom kenden we al van het einde van de Tweede Wereldoorlog: de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. Maar de ontwikkeling van de atoomwapens ging door tijdens de Koude Oorlog. De krachtigste atoombom was de Tsar Bomba van 50 tot 58 megaton, ontwikkeld door de Sovjet-Unie en in 1961 tot ontploffing gebracht boven de afgelegen eilandengroep Nova Zembla. Naar verluidt was deze zo'n 3300 keer krachtiger dan de atoombommen die waren gebruikt op Hiroshima en Nagasaki. De vernietigende kracht ervan was zo enorm dat die nauwelijks voor te stellen is.

Provinciale commandopost van de Bescherming Bevolking in Holten, Overijssel.

Kringcommandopost van de Bescherming Bevolking in Breda, gelegen aan de Doelen 11, Breda.

MAAR WEINIG MENSEN WETEN dat in Alkmaar ondergrondse atoomschuilplaatsen en commandoposten uit de Koude Oorlog bewaard zijn gebleven. Deze bunkers zijn goed verborgen. Het is erfgoed van de Koude Oorlog, dat de ingrijpende voorbereidingen laat zien op een mogelijke allesvernietigende atoomoorlog.

DE DREIGING VAN DE SOVJET-UNIE gedurende de Koude Oorlog (1948-1991) was namelijk dermate hoog dat Nederland serieus rekening hield met een vijandelijke aanval, met inzet van atoomwapens. Dan zouden grote delen van het land worden verwoest, met honderdduizenden doden en gewonden tot gevolg. Als voorbereiding op die mogelijke nieuwe wereldoorlog is in Nederland een parallelle, ondergrondse leefwereld gerealiseerd, die bestond uit een uitgebreid netwerk van bunkers, schuilplaatsen, commandoposten en andere objecten, bedoeld om bij een (nucleaire) oorlogsdreiging of aanval het land te kunnen verdedigen en blijven besturen vanuit beschermde onderkomens.

ALKMAAR HAD IN DE KOUDE OORLOG een centrale, regionale rol en heeft daardoor een zeer interessante verzameling Koude Oorlog-erfgoed dat een goed beeld schetst van deze vergaande voorbereidingen op een mogelijke Derde Wereldoorlog. Daarover vertelt dit rijk geïllustreerde boek.

DIT BOEK BRENGT DEZE VERBORGEN WERELD IN KAART, beschrijft de geschiedenis, functie en onderlinge samenhang van de Alkmaarse bunkers en commandoposten en laat zien wat er vandaag de dag nog van zichtbaar is. Tegelijkertijd plaatst dit boek deze objecten in een bredere context: nu internationale spanningen opnieuw voelbaar zijn, krijgen verhalen over atoomdreiging, noodpakketten en schuilplaatsen weer een verrassend actuele betekenis. Daarmee is dit erfgoed een tastbare herinnering aan een periode waarin de dreiging van vernietiging reëel was – als blijvende waarschuwing voor hoe waardevol vrede is.

